

Het belang van ouders in de aanpak van onderwijssegregatie

Een kwalitatieve studie naar de aanpak van onderwijssegregatie
gebaseerd op de ervaringen van ouders en experts met ouderinitiatieven

Master thesis Youth, Education and Society
Universiteit Utrecht
13-01-21

Sanne Walhout (5491592)

Begeleider: Tessa Scheffers-van Schayck
Tweede lezer: Asia Sarti
Stage: Verwey-Jonker Instituut

Abstract

Negative intergroup attitudes and inequality of opportunity are major societal issues that are often associated with school segregation. Recent research shows that mixed schools can improve those issues, if they actively stimulate intergroup relations between students of different cultural-ethnic backgrounds and socio-economic status. In the Netherlands parents try to create mixed schools through *parent initiatives*, where a group of parents decides to enroll their children together in a school so that the student population becomes more diverse. The goal of the current qualitative study is to gain insight into the added value and challenges of parent initiatives compared to top-down policies such as the controlled-choice principle. Between April and June 2020 nine parents and five experts were interviewed. Thematic analysis shows that an important added value of parent initiatives is that parents are committed to stimulate intergroup relationships in mixed schools. Furthermore results show that parent initiatives do not only depend on the efforts of parents but also on the collaboration between parents, schools, municipalities and professionals. Two main bottlenecks were identified in this collaboration: unclarity about the responsibilities of schools and a lack of (financial) support from municipalities. These insights can provide guidance to national government and municipalities on how to change their policies in order to make mixed schools more successful at increasing positive intergroup attitudes and equality of opportunity.

Samenvatting

Negatieve intergroepsverhoudingen en kansenongelijkheid zijn grote maatschappelijke problemen die vaak geassocieerd worden met onderwijssegregatie. Recent onderzoek toont aan dat gemengde scholen deze problemen kunnen verbeteren, wanneer zij intergroepsrelaties tussen leerlingen van verschillende cultureel-etnische achtergronden en sociaaleconomische status actief stimuleren. In Nederland proberen ouders gemengde scholen te creëren middels *ouderinitiatieven*, waarbij een groep ouders besluit hun kinderen gezamenlijk aan te melden bij een school zodat de leerlingpopulatie diverser wordt. Het doel van het huidige kwalitatieve onderzoek is inzicht te krijgen in de meerwaarde en uitdagingen van ouderinitiatieven ten opzichte van top-down maatregelen als het aanmeldbeleid. Tussen april en juni 2020 werden negen ouders en vijf experts geïnterviewd. Een thematische analyse toont dat een belangrijke meerwaarde van ouderinitiatieven is dat ouders zich actief inzetten om intergroepsrelaties op gemengde scholen te stimuleren. Daarnaast blijkt dat ouderinitiatieven niet alleen afhankelijk zijn van de inzet van ouders, maar ook een samenwerking vereisen tussen ouders, scholen, gemeenten en professionals. In deze samenwerking werden twee belangrijke knelpunten geïdentificeerd: onduidelijkheid over de verantwoordelijkheden van scholen en een gebrek aan (financiële) steun van gemeenten. Deze inzichten kunnen sturing bieden aan de landelijke overheid en gemeenten over welke beleidsaanpassingen nodig zijn om gemengde scholen succesvoller te maken in het verbeteren van kansenongelijkheid en intergroepsverhoudingen.

Het belang van ouders in de aanpak van onderwijssegregatie

Inleiding

In vergelijking met andere landen zoals de Verenigde Staten en Engeland zijn Nederlandse basisscholen in hoge mate gesegregeerd (Boterman & De Wolf, 2018; Burgess & Wilson, 2005; Ladd e.a., 2009; OCW, 2018). Dit betekent dat veel kinderen naar school gaan met leerlingen met een vergelijkbare achtergrond. In Nederland wordt onderscheid gemaakt tussen drie vormen van onderwijssegregatie: opleidingssegregatie (opleidingsniveau ouders), inkomenssegregatie (inkomen ouders) en cultureel-etnische segregatie. Uit onderzoek van Boterman & De Wolf (2018) in de 22 grootste gemeenten van Nederland blijkt dat grote steden als Den Haag, Amsterdam en Utrecht de hoogste mate van onderwijssegregatie tonen. Verder blijkt dat opleidingssegregatie het hoogst is; in 17 van de 22 steden “[zou] meer dan de helft van de leerlingen over en weer van school moeten wisselen om tot een evenwichtige verdeling te komen” (Boterman & De Wolf, 2018, p.536). De mate van inkomens- en cultureel-etnische segregatie is in deze steden lager, maar ook op deze gebieden zou in vijf van de 22 onderzochte steden de helft van leerlingen van school moeten veranderen om een evenwichtige verdeling tot stand te brengen. Boterman & De Wolf (2018) concluderen dan ook dat in alle onderzochte steden de onderwijssegregatie op basisscholen hoog is.

Onderwijssegregatie wordt vaak geassocieerd met twee grote en urgente maatschappelijke problemen: negatieve intergroepsverhoudingen en kansenongelijkheid. Wetenschappers en beleidsmakers stellen dat de verhoudingen tussen groepen met verschillende sociaaleconomische status (SES) of etnisch-culturele achtergronden (intergroepsverhoudingen) door onderwijssegregatie kunnen verslechteren. Dit baart hen zorgen omdat negatieve intergroepsverhoudingen een trigger kunnen zijn voor sociale segregatie en uitsluiting (Beelman & Heinemann, 2012; Huijnk & Dagevos, 2012; Van Beers & Van Klingeren, 2020). Ook de kansenongelijkheid kan volgens wetenschappers en beleidsmakers groter worden door onderwijssegregatie, wat betekent dat leerlingen met een niet-westerse achtergrond en lagere SES minder kansen hebben een hoog onderwijsniveau (HBO of WO) te halen (Crul, 2015). De kansenongelijkheid is al hoog in Nederland: van leerlingen met een niet-westerse migratieachtergrond haalt 42% hun HBO-diploma in vijf jaar, tegenover 64% van leerlingen zonder migratieachtergrond (OCW, 2019). In het wetenschappelijk onderwijs is dit verschil minder groot, maar nog steeds substantieel (62% tegen 71%).

Het belang van intergroepsrelaties in gemengde scholen

Vanwege de associatie met negatieve intergroepsverhoudingen en kansengelijkheid is er sinds de jaren tachtig veel empirisch onderzoek gedaan naar het tegengaan van onderwijssegregatie. Dit onderzoek richt zich voornamelijk op het aanpakken onderwijssegregatie middels gemengde scholen, waar leerlingen van verschillende achtergronden (SES en cultureel-etnisch) bij elkaar op school zitten. Het idee dat intergroepsverhoudingen van leerlingen verbeteren op gemengde scholen is gebaseerd op de contacthypothese van Allport (1954), die stelt dat duurzaam intermenselijk contact, onder bepaalde voorwaarden, leidt tot de afbraak van vooroordelen en stereotypen (Pettigrew, 2009). Aangezien gemengde scholen bij uitstek plaatsen zijn waar deze duurzame contacten en vriendschappen tussen leerlingen van verschillende achtergronden (intergroepsrelaties) kunnen ontstaan, zou dit betekenen dat op gemengde scholen intergroepsverhoudingen moeten verbeteren. Allport (1954) waarschuwt echter dat korte, oppervlakkige contacten niet genoeg zijn om intergroepsverhoudingen positief te beïnvloeden, maar dat deze *juist* leiden tot het ontstaan van vooroordelen en stereotypen. Om intergroepsverhoudingen daadwerkelijk te verbeteren, is een gemengde school *an sich* dus niet genoeg: eerst moeten intergroepsrelaties tot stand komen. Ook voor het verbeteren van kansengelijkheid zijn intergroepsrelaties van belang, omdat kinderen met een lage SES en migratieachtergrond juist *via* relaties met witte Nederlanders hun achterstand kunnen inhalen (Crul, 2015; De Winter, 2012, 2017). Intergroepsrelaties zorgen er namelijk voor dat culturele en taalbarrières worden doorbroken, waardoor kansarme kinderen een grotere kans hebben om een hogere opleiding af te ronden (Catarci, 2014; Crul, 2015; De Winter, 2017).

Uit een review van Bakker (2012) wordt duidelijk dat onderzoeken naar intergroepsverhoudingen op gemengde scholen geen eenduidige conclusies bieden (zie Pettigrew & Tropp, 2006; Stark, 2011; Vervoort e.a., 2011). Ook waar het gaat om kansengelijkheid, blijkt uit de review van Bakker (2012) dat onderzoeken verschillende resultaten laten zien (zie Dronkers, 2010; Driessen, 2007; Kahlenberg, 2011). Op sommige gemengde scholen verbeteren de intergroepsverhoudingen en kansengelijkheid wel, maar op andere niet. Deze verschillende onderzoeksresultaten kunnen verklaard worden omdat in deze studies alleen *peer-effecten* zijn meegenomen. Andere factoren binnen de schoolcontext die het ontstaan van intergroepsrelaties sterk beïnvloeden zijn buiten beschouwing gelaten. Het gaat hierbij om factoren zoals 'de aanwezigheid van multicultureel onderwijs, inclusieve school-identiteiten, student-docent relaties, maar ook de rol van ouders en peerrelaties buiten de school' (Thijs & Verkuyten, 2014, p7). Agirdag e.a. (2011) en Hornstra e.a. (2011) bevestigen dit beeld en stellen dat de vooroordelen en interculturele vaardigheden van

leerkrachten een doorslaggevende rol spelen in het creëren van intergroepsrelaties. Niet op alle scholen zijn bovengenoemde factoren aanwezig, waardoor leerlingen met verschillende achtergronden op sommige scholen wel vriendschappen zullen sluiten en op andere scholen meer langs elkaar heen zullen leven. Deze inzichten leiden tot de conclusie dat gemengde scholen actief moeten inzetten op het cultiveren van intergroepsrelaties door bijvoorbeeld vooroordelen bij leerkrachten weg te nemen (Agirdag e.a., 2011; Hornstra e.a., 2011), maar ook door inclusieve school-identiteiten te stimuleren en de rol van ouders of peerrelaties buiten de school in ogenschouw te nemen (Thijs & Verkuyten, 2014). Pas wanneer gemengde scholen aan deze factoren gaan werken kunnen de kansengelijkheid en intergroepsverhoudingen verbeteren.

Gemengde scholen creëren in Nederland

Beleid om gemengde scholen te bevorderen komt in Nederland maar moeizaam op gang, omdat de aandacht voor het aanpakken van onderwijssegregatie verschilt per kabinet. Het bestrijden van onderwijssegregatie werd voor het eerst in het coalitieakkoord opgenomen door het kabinet Balkenende IV (2007-2010), maar vijf jaar later verdween het thema alweer van de landelijke politieke agenda (Walraven e.a., 2019). Daarbij blijkt uit een onderzoek uit 2013 naar gemeentelijk beleid tegen onderwijssegregatie dat ook de lokale aandacht voor desegregatie sterk was afgenomen (Ledoux e.a., 2013). De wisselende politieke interesse in het bestrijden van onderwijssegregatie heeft ertoe geleid dat er nog geen landelijke aanpak voor is ontwikkeld.

In Nederland is tot dusver op twee manieren geprobeerd om gemengde scholen te bevorderen. De eerste methode betreft top-down maatregelen waarbij ouders door gemeentebestuur worden beperkt in hun schoolkeuze. De tweede methode is een bottom-up aanpak, waarbij ouders zelf het initiatief nemen om gemengde scholen te creëren. De top-down aanpak is het 'controlled choice' principe dat uit de Verenigde Staten komt en in Nijmegen, Deventer en Amsterdam in verschillende vormen is ingevoerd. In Nederland is dit beleid bekend onder de termen aanmeld-, postcode- of toelatingsbeleid. Ouders worden hierbij door de gemeente beperkt in hun schoolkeuze en mogen tussen drie tot acht scholen in hun buurt kiezen (Walraven e.a., 2019). Uit voorlopige evaluaties blijkt dit tot nu toe een effectieve strategie om gemengde scholen te creëren (Bakker, 2012), maar de maatregel stuit regelmatig op weerstand omdat het de keuzevrijheid van ouders inperkt. In Nederland is de vrijheid van schoolkeuze in de grondwet (artikel 23) vastgelegd, waardoor van oudsher de keuzevrijheid van ouders voorop wordt gesteld en een top-down aanpak niet wordt gewaardeerd (Boterman, 2019). Daarbij komt dat er binnen deze aanpak geen aandacht is voor het bevorderen van intergroepsrelaties, terwijl uit de

wetenschappelijke literatuur blijkt dat dit noodzakelijk is om de positieve effecten van gemengde scholen te cultiveren (Agirdag e.a., 2011; Bakker, 2012; Thijs & Verkuyten, 2014). Kortom, deze top-down maatregel heeft de potentie om op grote schaal gemengde scholen te creëren, maar roept ook weerstand op onder ouders en politici.

De bottom-up aanpak betreft zogeheten *ouderinitiatieven* die de afgelopen 15 jaar met name in de steden Amsterdam, Rotterdam en Utrecht zijn gestart. Een ouderinitiatief houdt in dat een groep ouders besluit hun kinderen gezamenlijk aan te melden bij een school zodat de leerlingpopulatie meer gemengd wordt. Het doel van een ouderinitiatief is om de schoolpopulatie een afspiegeling van de wijk te maken (Lucassen, 2012). Hierbij komt het doel van ouderinitiatieven dus overeen met de top-down beleidsmaatregelen, maar ligt het initiatief niet bij de gemeente maar bij ouders. Om dit doel te bereiken houden ouders bijvoorbeeld informatieavonden en bezichtigingen op de scholen en organiseren ze activiteiten met als doel om ouders onderling samen te brengen. Hierbij worden zij soms (deels) ondersteund door professionals. Doorgaans gaat het om witte, hoogopgeleide ouders die zich organiseren en aanmelden bij een school met een populatie kinderen met een overwegend lage SES en een migratieachtergrond. Meestal begint een ouderinitiatief met één of twee initiatiefnemende ouders die vervolgens andere ouders aanspreken en overtuigen ook voor die school te kiezen (Walraven & Haest, 2007).

Onderzoek naar ouderinitiatieven is, zover ik weet, beperkt. De enige landelijke inventarisatie van ouderinitiatieven is het afstudeeronderzoek van Versteegen (2010), wat gebaseerd is op interviews met schooldirecteuren. Uit dit overzicht blijkt dat er 61 ouderinitiatieven actief zijn (geweest) in Nederland, waarvan er toentertijd nog 35 actief waren. Een ouderinitiatief is actief wanneer er ouders zijn die zich actief inzetten om de school gemengder te maken, bijvoorbeeld door nieuwe ouders te benaderen of door activiteiten te organiseren. Van de niet meer actieve initiatieven bleken 11 initiatieven succesvol te zijn. Dit betekent dat ze ervoor gezorgd hebben dat de school gemengder is geworden en dat de school nu zelf een gemengde groep ouders aantrekt, waardoor het initiatief zichzelf overbodig heeft gemaakt. De overige 15 initiatieven waren uitgedoofd door afhakende ouders of tegenvallende resultaten (Versteegen, 2010). Naast dit afstudeeronderzoek zijn er verschillende mediabronnen¹ die op casuïstiek niveau een beeld geven van het verloop van ouderinitiatieven.

¹ Bijvoorbeeld de documentaire 'Terug naar de Akbarstraat' van Felix Rottenberg (Januari 2020) en verschillende artikelen in kranten, bijvoorbeeld: Gelder, van L. (mei 2018). 'De Valentijnschool gemengder maken is niet gelukt'. *Parool*: <https://www.parool.nl/nieuws/de-valentijnschool-gemengder-maken-is-niet-gelukt~b48031f8/>., Bolwijn, M. (september 2009). 'Gemengde school vergt onderhoud'. *Volkskrant*: <https://www.volkskrant.nl/nieuws-achtergrond/gemengde-school-vergt-onderhoud~b08796a7/>

Om te kunnen duiden wat de meerwaarde en knelpunten zijn van ouderinitiatieven ten opzichte van top-down maatregelen, is meer inzicht nodig in de ervaringen van mensen die ouderinitiatieven hebben uitgevoerd. Uit de literatuur bleek dat ouders een rol kunnen spelen in het stimuleren van intergroepsrelaties op gemengde scholen, wat een belangrijke voorwaarde is voor het verbeteren van de kansengelijkheid en intergroepsverhoudingen van leerlingen. Daarom is van het belang te onderzoeken of ouders van ouderinitiatieven zich inzetten om intergroepsrelaties tot stand te brengen en wat de voorwaarden en uitdagingen zijn bij het uitvoeren van ouderinitiatieven.

Het huidige onderzoek

Sinds 2019 is de politieke interesse in het bestrijden van onderwijssegregatie weer aangewakkerd, onder meer naar aanleiding van de alarmerende rapporten van de onderwijsinspectie over de toenemende kansenongelijkheid (OCW, 2018, 2019; Walraven e.a., 2019), waarna de vier grote steden allemaal ‘ bezig zijn met het maken van lokale plannen waarin kansengelijkheid prioriteit krijgt’ (Walraven e.a., 2019, p.10). De hernieuwde politieke aandacht voor onderwijssegregatie creëert momentum om de aanpak ervan te verbeteren. De huidige kwalitatieve studie is een aanvulling op de onderzoeken van Versteegen (2010) en Lucassen (2012), waarin zij gekeken hebben welke handvatten ouders nodig hebben om ouderinitiatieven te doen slagen. Dit onderzoek beoogt op basis van de ervaringen van ouders en experts inzicht te krijgen in de meerwaarde en uitdagingen van ouderinitiatieven ten opzichte van top-down maatregelen. Deze inzichten zijn van belang om een meer gefundeerde en doelmatige aanpak van onderwijssegregatie vorm te geven. De hoofdvraag van dit onderzoek is: *Wat is er nodig om onderwijssegregatie aan te pakken gebaseerd op de ervaringen van ouders en experts met ouderinitiatieven?* Deze onderzoeksvraag stoelt op de volgende vier deelvragen:

- 1) Wat is de meerwaarde van een door ouders gedreven (bottom-up) aanpak van onderwijssegregatie?
- 2) Wat hebben ouders nodig om een ouderinitiatief uit te voeren?
- 3) Wat is de rol van scholen, gemeenten en professionals binnen ouderinitiatieven?
- 4) Welke bottom-up oplossingen voor onderwijssegregatie zijn er naast ouderinitiatieven?

Methode

Werving

Het huidige onderzoek is uitgevoerd naar aanleiding van een onderzoeksproject van het Verwey Jonker Instituut (VJI) naar de faal- en succesfactoren van ouderinitiatieven, dat is uitgevoerd voor het Kennisplatform Integratie en Samenleving (KIS). Het huidige onderzoek beoogt een aanvulling te zijn op dit onderzoeksproject door te onderzoeken wat de meerwaarde en uitdagingen van ouderinitiatieven zijn ten opzichte van top-down maatregelen. In het huidige onderzoek is gebruik gemaakt van alle semi-gestructureerde diepte interviews met ouders en experts die door het VJI zijn afgenomen. De respondenten voor deze interviews werden tussen april 2020 en juni 2020 benaderd via het eigen netwerk van de onderzoekers van het VJI en via de sneeuwbalmethode. Respondenten werden gekozen op basis van hun ervaringen met een of meerdere ouderinitiatieven en hun beschikbaarheid. Ook werden per ouderinitiatief hoogstens twee respondenten geïnterviewd. Nadat de contactgegevens van de respondenten via een informele weg waren verkregen, ontvingen zij een inleidende mail waarin het KIS werd geïntroduceerd en het onderzoeksdoel van het onderzoeksproject werd toegelicht (zie bijlage 1). Voor het huidige onderzoek zijn in augustus 2020 twee aanvullende respondenten geworven. Deze respondenten waren al eerder benaderd voor het onderzoeksproject van het VJI, maar waren toen vanwege praktische redenen niet geïnterviewd.

Respondenten

In totaal werden negen ouders (8 vrouw, 1 man), vijf experts (2 vrouw, 3 man) en één schooldirecteur (man) geïnterviewd. Deze deelnemers waren betrokken bij in totaal negen verschillende ouderinitiatieven (die tussen 2005 en 2019 actief waren). De experts waren onderzoekers en adviseurs die ervaring hadden met meerdere ouderinitiatieven. Zij waren bijvoorbeeld werkzaam voor een scholengroep als diversiteitsmanager of werkten voor het Kenniscentrum Gemengde Scholen of een Nederlandse universiteit. Alle geïnterviewden waren hoogopgeleid (WO-niveau) en hadden geen migratieachtergrond, met uitzondering van één respondent (Marokkaanse migratieachtergrond). De werving via het eigen netwerk heeft ertoe geleid dat het merendeel van de gesproken ouders en experts gevestigd waren in één stad, maar er zijn ook drie respondenten geïnterviewd uit twee andere steden.

Dataverzameling

Tussen mei 2020 en september 2020 zijn in totaal 15 interviews gehouden met 15 respondenten (waarvan één dubbelinterview en één iemand die twee keer is geïnterviewd). De interviews werden in verband met het coronavirus online afgenomen via MS Teams en duurden gemiddeld 1 tot 1,5 uur. Aan alle respondenten werd expliciet verbaal toestemming gevraagd voor deelname aan het onderzoek en verteld dat zij altijd een vraag konden overslaan of het interview konden stoppen op elk gewenst moment. Verder werden de respondenten ervan verzekerd dat alle antwoorden vertrouwelijk zouden worden verwerkt en dat de resultaten niet herleidbaar zouden zijn naar de respondenten.

Operationalisering

De interviewleidraden voor ouders en experts kwamen sterk overeen. De leidraad was breed opgezet om voldoende ruimte te laten voor de respondenten om hun verhaal te vertellen in plaats van aan een strakke structuur vast te houden. Er was echter wel een interviewleidraad ontwikkeld met open vragen, prompts en vervolgvragen die werden ingezet om brede en verdiepende reacties op te roepen. De leidraad bestond uit vijf onderdelen en begon met vragen over de persoonlijke achtergrond van de respondent en over eigenschappen van de wijk en school. Ten tweede werd gevraagd naar de start van het initiatief en de loopfase, waarna het verhaal van de respondent zich meestal ontvouwde. Indien respondenten bepaalde aspecten (bijvoorbeeld welke partijen betrokken en middelen beschikbaar waren bij het ouderinitiatief) niet benoemden, werd hier specifiek naar gevraagd. Ten derde werd gevraagd naar de evaluatie van het initiatief (tot dan toe), door middel van vragen als: 'Wanneer is het initiatief een succes, volgens u?', 'Is het gelukt om de kinderen meer te laten mengen en meer contact of begrip te realiseren? Zo ja, kunt u voorbeelden noemen waaraan dat te zien is?' en 'Heeft u uw verwachtingen moeten bijstellen gedurende het verloop van het initiatief? Zo ja, waarom?'. Ten vierde werd gevraagd naar wat volgens de respondent randvoorwaarden zijn om een ouderinitiatief te doen slagen. Ten slotte werd aan het einde van het interview gevraagd naar de benodigde ondersteuning van professionals door de volgende vraag: 'In hoeverre zouden professionals (van de gemeente, scholen, etc.) ondersteuning kunnen/ moeten bieden om een ouderinitiatief te laten slagen?'. Bij de interviews met experts werd eerst gevraagd naar de experts' rol bij ouderinitiatieven om vervolgens door te vragen naar de start, loopfase, evaluatie en randvoorwaarden van initiatieven. Er werd in deze interviews extra stilgestaan bij de visie van de experts op de ondersteuning en financiering van en politieke aandacht voor ouderinitiatieven.

Analyse

De interviews zijn allemaal met actieve toestemming van de respondenten opgenomen en getranscribeerd, waarna de opnames zijn verwijderd. Op deze data is vervolgens met behulp van het programma Nvivo een thematische analyse uitgevoerd op basis van de richtlijnen gepresenteerd in Braun en Clarke (2006). Dit betekent dat de kwalitatieve data zijn gecodeerd, geordend in categorieën en gedefinieerd tot er verschillende overkoepelende thema's konden worden bepaald. In deze studie is een inductieve manier van coderen toegepast, wat wil zeggen dat de gekozen thema's sterk samenhangen met de data zelf en niet voortkomen uit een groter theoretisch raamwerk (Braun & Clarke, 2006). Verder werd een semantische, essentialistische benadering gekozen, waarbij thema's worden geïdentificeerd op basis van de expliciete betekenis van de data. Dit betekent dat er vanuit wordt gegaan de antwoorden van respondenten hun ervaringen op een juiste manier reflecteren en er geen andere, achterliggende betekenis achter schuil gaat (Braun & Clarke, 2006).

Resultaten

Deelvraag 1: Wat is de meerwaarde van een door ouders gedreven (bottom-up) aanpak van onderwijssegregatie?

Uit de interviews zijn twee thema's geïdentificeerd in antwoord op de vraag welke meerwaarde een door ouders gedreven (bottom-up) aanpak van onderwijssegregatie heeft. Deze thema's zijn: 1) ouders werken aan het bestendigen van intergroepsrelaties; 2) een bottom-up aanpak zorgt voor draagvlak onder ouders om segregatie tegen te gaan.

Thema 1: Ouders werken aan het bestendigen van intergroeprelaties

Alle geïnterviewde ouders gaven aan veel energie te hebben gestoken in het bij elkaar brengen van de verschillende culturen en SES-groepen op de school. Ouders noemden dat ze allerlei activiteiten organiseerden zoals voetbaltoernooien, iftar-avonden, picknicks en dialoogbijeenkomsten. Een expert stelde dat dit werkt, omdat je een band creëert tussen mensen "door samen dingen te doen en elkaar te helpen [...] Zo krijg je begrip en zorg je dat je niet meer bang bent voor elkaar" (expert 1). Vijf ouders en drie experts benadrukten dat deze activiteiten essentieel zijn om het contact tussen de verschillende groepen in de school te bestendigen, omdat mensen anders hun eigen groep blijven opzoeken. Zo noemde een ouder: "Ik noem het olie en azijn, en dat je het af en toe moet schudden om te mengen" (ouder 5). En een expert stelde: "Om het gemengd te houden moet je eraan blijven werken" (expert 4).

Volgens respondenten waren de activiteiten die het ouderinitiatief organiseerde dus noodzakelijk om blijvende intergroepsrelaties te creëren.

Thema 2: Een bottom-up aanpak zorgt voor draagvlak onder ouders om segregatie tegen te gaan

Vier respondenten stelden in de interviews dat desegregatie veel effectiever is als het initiatief vanuit de ouders komt dan wanneer scholen hier een voorzet voor geven. Een ouder vertelde: “Ik vind het belangrijkste dat het van onderop moet komen. Je moet niet als school zeggen: ‘ik wil gemengd worden’. Als ouders het zelf niet willen, is het heel hard werken” (ouder 2). Een andere ouder stelde: “Je kan de invulling niet als school bepalen, je moet draagvlak creëren, anders wordt het top-down” (ouder 1). Volgens ouder 2 is ook gemeentelijk beleid niet de oplossing: “Je krijgt dingen als postcodebeleid, maar ik weet niet of dat helpt. Je krijgt het pas voor elkaar als ouders het zelf willen, niet als je ze dwingt.” Deze respondenten vreesden allemaal dat een gedwongen (top-down) aanpak geen of weinig draagvlak onder ouders zal creëren, terwijl volgens hen enthousiaste ouders juist heel belangrijk zijn om een gemengde school te laten slagen.

Deelvraag 2: Wat hebben ouders nodig om een ouderinitiatief uit te voeren?

In de interviews zijn drie thema's gevonden over wat ouders nodig hebben om een ouderinitiatief uit te voeren. Deze drie thema's zijn: 1) ouders hebben veel tijd nodig voor een ouderinitiatief; 2) geld is een vereiste om activiteiten voor een ouderinitiatief te kunnen organiseren; 3) ouders missen professionele vaardigheden om een ouderinitiatief uit te voeren.

Thema 1: Ouders hebben veel tijd nodig voor een ouderinitiatief

Zes van de negen ouders gaven aan dat de hoeveelheid tijd dat een ouderinitiatief vereiste boven verwachting hoog was. Zo noemde een ouder: “Ik vond het heel zwaar, ik had het niet willen missen, maar het heeft heel, heel veel uren gekost” (ouder 5). Dit vonden ouders niet alleen nadelig omdat ze vele avond- en weekenduren opofferden voor het initiatief, maar ook omdat een initiatief een veel langere adem vereiste dan ze hadden verwacht. Bovendien was het door de investering die een initiatief vroeg lastig om opvolgers te vinden. Hierdoor kon de vrijwillige basis van het initiatief de continuïteit ervan in de weg staan. Een ouder zei hierover: “Na twee jaar denk je succesvol te zijn en dan zie je dat de witte toestroom stopt. En ik had zo iets van: ‘iemand moet het overnemen, want ik heb me vier jaar keihard ingezet’, maar dat viel tegen” (ouder 6).

Thema 2: Geld is een vereiste om activiteiten voor een ouderinitiatief te kunnen organiseren

Vijf van de negen ouders noemden dat zij geld nodig hadden om activiteiten te organiseren, een professional in te huren of praktische zaken te regelen: “Je loopt tegen kleine dingen aan: flyers maken, die moet je printen, dat kost weer geld” (ouder 3). Meestal kwam dit geld via de gemeente of van de school, maar soms betaalden ouders de kosten voor een ouderinitiatief uit eigen zak. Daarnaast kon het initiatief ook op andere manieren geld kosten voor ouders: “Ik heb wel soms een oppas moeten regelen om ‘s avonds te flyeren, of om op een open avond te spreken. Dus in die zin heb ik ook financieel geïnvesteerd” (ouder 7).

Thema 3: Ouders missen professionele vaardigheden om een ouderinitiatief uit te voeren

Vier ouders gaven aan dat zij ervaren hebben dat ze professionele vaardigheden op het gebied van interculturele communicatie misten om een ouderinitiatief goed uit te voeren. Volgens de respondenten konden er spanningen ontstaan tussen de ouders van het ouderinitiatief en de ouders die al langer op de school waren. En vaak lagen aan deze spanningen culturele verschillen ten grondslag. Bij vijf ouderinitiatieven kwam het voor dat er dialoogbijeenkomsten werden georganiseerd waar beide groepen ouders samen kwamen om over deze spanningen te praten. Dit waren volgens ouders lastige gesprekken om te voeren: “Een knelpunt is dat het toch lastig is om erover te praten. Met de beste bedoelingen kun je soms woorden gebruiken waarmee je mensen generaliseert” (ouder 8). Een andere ouder vertelde:

“Wat naar voren kwam in het gesprek was dat ouders echt pijn hebben ervaren door dat ouderinitiatief. [...] en zij hebben nog niet genoeg het gevoel dat wij hun pijn erkennen. Toen realiseerde ik me dat het traumatisch was geweest. Dus dan ben ik een halve professional om daarover in gesprek te gaan. Soms denk ik ook: ‘wat heb ik me allemaal op de hals gehaald’” (ouder 1).

Deelvraag 3: Wat is de rol van scholen, gemeenten en professionals binnen ouderinitiatieven?

Uit de interviews wordt duidelijk dat scholen, gemeenten en professionals verschillende rollen spelen in ouderinitiatieven. Waar de school een samenwerkingspartner is, spelen gemeenten meer op de achtergrond een rol via het beleid dat zij voeren. Professionals treden voornamelijk op als schakel tussen alle verschillende partijen.

Samenwerking met de school

Wat betreft de samenwerking met de school zijn de volgende thema's gevonden: 1) respondenten vinden het belangrijk dat de school bereid is zich in te zetten voor het initiatief; 2) scholen moeten zich meer aanpassen aan de wensen van ouders van het ouderinitiatief; 3) er zijn verschillende meningen over de verantwoordelijkheid van scholen met betrekking tot ouderinitiatieven.

Thema 1: Respondenten vinden het belangrijk dat de school bereid is zich in te zetten voor het ouderinitiatief

Uit alle interviews bleek dat een betrokken, enthousiaste school essentieel is voor het slagen van een ouderinitiatief. De inzet van scholen begon volgens de respondenten met een enthousiaste directeur die achter het ouderinitiatief staat.

“Je moet als directeur echt willen investeren. Liefst met gemotiveerde teamleden die hun tijd erin willen stoppen. Leuke, enthousiaste juffen en meesters die ook enthousiast op ouderavonden vertellen waardoor ouders het aantrekkelijk vinden om naar de school te komen” (Expert 1).

Deze investering ging volgens twee ouders en twee experts verder dan alleen enthousiasme, maar betekende ook dat het schoolpersoneel interculturele vaardigheden ontwikkelde. Zo stelde een expert: “Directeuren moeten eigenlijk standaard een cursus interculturele sensitiviteit krijgen, en docenten ook” (expert 4). Daarnaast noemden vijf respondenten dat het van belang is dat scholen zich faciliterend opstellen, bijvoorbeeld door ruimtes beschikbaar te stellen voor activiteiten of door ouders gratis te laten printen in de school.

Thema 2: Scholen moeten zich meer aanpassen aan de wensen van ouders van het ouderinitiatief

Volgens vijf respondenten is het voor het slagen van ouderinitiatieven belangrijk dat scholen openstaan voor veranderingen, omdat de groep (hoogopgeleide) ouders van het ouderinitiatief andere behoeften kan hebben dan de groep ouders die al op de school zitten. Respondenten noemden als voorbeelden dat naschoolse opvang en aandacht voor hoogbegaafdheid belangrijk worden wanneer er meer kinderen van werkende en/of hoogopgeleide ouders naar school komen. Volgens respondenten was het niet altijd vanzelfsprekend dat een school meewerkte aan deze veranderingen. Zo vertelde een ouder: “We vroegen veel aan ze: de website moest anders, hun communicatie moest veranderen en de schoolgids moest ook veranderen”(ouder 6). En in sommige gevallen konden de wensen van de ouders leiden tot botsingen:

“Soms botste dat met de verwachtingen van de hoogopgeleide ouders. Bijvoorbeeld ouders wilden geen snoep op school en een juf vond dat maar onzin, of dat al die leraren rookten en die hele lerarenkamer vol stond met rook, dat kon echt niet meer” (expert 1).

Thema 3: Er zijn verschillende meningen over de verantwoordelijkheid van scholen met betrekking tot ouderinitiatieven

Drie respondenten stelden dat scholen een belangrijke taak hebben en “ervoor [moeten] waken dat de populatie niet ‘doorslaat’ naar wit” (ouder 8). Zo stelde de schooldirecteur:

“Veel witte scholen hebben geen problemen: hun onderwijs en toestroom van kinderen is goed. Daardoor zien zij niet de urgentie om te investeren in het mengen van scholen. Maar naar mijn mening is die urgentie er altijd, want als je geen afspiegeling van de wijk kunt zijn heb je een opdracht, dan heb je iets te doen.”

Tegelijkertijd stelden twee ouders dat de verantwoordelijkheid van scholen voor ouderinitiatieven ook ergens ophoudt. Zo vertelde één ouder met betrekking tot het organiseren van activiteiten om de twee verschillende groepen ouders op de school bij elkaar te brengen: “Elkaar leren kennen is belangrijk om vooroordelen weg te nemen. De school ziet dat niet als zijn taak en dat vind ik terecht” (ouder 5). Een andere ouder (ouder 1) zei hierop aanvullend: “Interculturele communicatie is natuurlijk niet de hoofdtaak van de school”. Toch was zij van mening dat dit verandert wanneer je er als school voor kiest een ouderinitiatief te starten: “maar als je een ouderinitiatief start, moet je wel dat soort gesprekken voeren”. Er bestaat dus onduidelijkheid over wat er van een school verwacht kan worden met betrekking tot het steunen en faciliteren van een ouderinitiatief.

Invloed van gemeentelijk beleid

Wat betreft de invloed van gemeentelijk beleid op ouderinitiatieven kunnen drie thema's worden onderscheiden uit de interviews: 1) gemeentelijke subsidie kan helpen bij het doorvoeren van veranderingen op scholen; 2) het huisvestingsbeleid en de woningmarkt beïnvloeden de behoefte aan ouderinitiatieven; 3) respondenten vinden dat de politiek meer moet doen dan het huidige aanmeldbeleid.

Thema 1: Gemeentelijke subsidie kan helpen bij het doorvoeren van veranderingen op scholen

Vijf ouders gaven in de interviews aan subsidie te hebben aangevraagd bij de gemeente om het ouderinitiatief vooruit te helpen. Dit geld werd bijvoorbeeld gebruikt om naschoolse opvang mogelijk te maken, zodat de school aantrekkelijker werd voor hoogopgeleide ouders, of om een betere website voor de school te realiseren. Een ouder zei daarover: “De school geeft ruimte en vertrouwen, maar een school heeft geen geld en tijd [...] Het geld moet toch echt vanuit de gemeente komen” (ouder 3). Volgens een expert is het een kwestie van rechtvaardigheid dat geld hiervoor van de gemeente komt: “Omdat ik het oneerlijk vind dat zwarte scholen dit allemaal zelf moeten betalen, terwijl witte scholen hun geld investeren in een populaire rekenmethode om meer mensen te trekken” (expert 1). Verder bleek uit de interviews dat de subsidieverstrekking afhankelijk is van politieke golven. Zo vertelde een expert: “op een gegeven moment kwam er een nieuwe wethouder en toen viel de financiering stil” (expert 5). Het gemeentelijk beleid op het gebied van subsidieverstrekking kan ouderinitiatieven dus vooruit helpen of juist dwarsliggen.

Thema 2: Het huisvestingsbeleid en de woningmarkt beïnvloeden de behoefte aan ouderinitiatieven

Het huisvestingsbeleid in een gemeente, dat onder andere bepaald of huizen worden opgeknapt, gebouwd of gesloopt, kan de samenstelling van inwoners in een wijk sterk doen veranderen: “Wat ook meespeelde was dat sociale huur werd omgebouwd naar koop en huizen groter werden gemaakt, waardoor de buurt verwitte” (ouder 6). Ook de woningmarkt heeft invloed op ouderinitiatieven volgens vier ouders en twee experts. Toen tussen 2008 en 2012 de woningmarkt op slot zat vanwege de kredietcrisis bleven veel jonge gezinnen in de stad wonen, waardoor veel populaire (witte) basisscholen overvol raakten. Dit diende als katalysator voor de start van ouderinitiatieven, omdat witte hoogopgeleide ouders er niet meer zeker van waren dat hun kind(eren) op een populaire witte school ingeloot zouden worden. Hierdoor moesten ouders noodgedwongen verder kijken naar bijvoorbeeld een buurtschool met een grote populatie migrantenkinderen. Zo stelde een ouder: “Als er op de populaire school genoeg plek is dan gaat het [een ouderinitiatief] nooit werken” (ouder 7). Een expert vertelde: “Inmiddels is de woningmarkt weer op gang en verhuizen veel gezinnen voor hun kind vier is. Daardoor loopt de menging weer terug” (expert 4). Een andere expert vulde aan: “Het aantal ouderinitiatieven is niet meer gestegen, omdat ouders weer naar de school van hun eerste keuze kunnen.” (expert 1). Volgens respondenten wordt de samenstelling van een wijk dus beïnvloed door gemeentelijk huisvestingsbeleid en de woningmarkt, en is de samenstelling van de wijk op zijn beurt weer van grote invloed op de behoefte aan ouderinitiatieven.

Thema 3: Respondenten vinden dat de politiek meer moet doen dan het huidige aanmeldbeleid

Vijf respondenten stelden dat het centrale aanmeldbeleid dat in drie gemeenten in Nederland van kracht is niet toereikend is om gemengde scholen te bevorderen. Zo stelde een ouder: “Er is al gelijke inschrijving [...] Maar er moet in de politiek nog meer gebeuren” (ouder 5). Expert 4 vulde hierop aan: “Ik heb wel gemerkt dat je [om gemengde scholen te creëren] een lichte vorm van dwang van bovenaf nodig hebt”. Expert 1 zei zelfs: “Ik ben voor dat de overheid zegt: wij willen gemengde scholen dus we schaffen bijzondere scholen af”. Volgens deze respondenten zorgt het aanmeldbeleid in de huidige vorm er niet voldoende voor dat er meer gemengde scholen ontstaan.

Professionals als schakel

Uit de interviews zijn twee thema's geïdentificeerd wat betreft de rol van professionals binnen ouderinitiatieven. Met professionals wordt hier iedereen bedoeld die vanuit hun expertise hulp bood aan ouderinitiatieven. Dit zijn zowel sommige van de geïnterviewde experts alsook mensen waarover respondenten hebben verteld. Professionals baseerden hun expertise ofwel op hun ervaringen met ouderinitiatieven of op hun kennis van interculturele communicatie. De gevonden thema's uit de interviews zijn: 1) professionals treden binnen ouderinitiatieven op als schakel tussen verschillende partijen; 2) de rol van professionals binnen ouderinitiatieven staat onder druk vanwege het ontbreken van vaste financiering.

Thema 1: Professionals treden binnen ouderinitiatieven op als schakel tussen verschillende partijen

Bij zeven van de negen initiatieven die besproken zijn in de interviews is een professional betrokken geweest. In alle gevallen traden zij op als schakel tussen ouders van het ouderinitiatief en andere partijen (bijvoorbeeld gemeenten en scholen). De werkzaamheden van professionals bleken divers te zijn. Zo konden professionals gesprekken met de school voeren over verandering in belang van het ouderinitiatief of helpen subsidies te krijgen van de gemeente.

“Ik ging in gesprek met de school over veranderingen aan de website of flyers van de school zodat deze ook hoogopgeleide ouders zouden trekken. Daarnaast gaf ik trainingen aan schooldirecteuren over interculturele sensitiviteit en wilde ik de informatieavonden verbeteren” (expert 1).

Ook speelden professionals een belangrijke rol als schakel tussen de ouders van het ouderinitiatief en de ouders die al op de school zaten, omdat door de culturele verschillen tussen deze groepen soms

spanningen konden ontstaan. Professionals modereerden activiteiten en gesprekken tussen de verschillende groepen ouders om fricties te voorkomen of op te lossen. Expert 4 zei daarover: “Als de schakel er niet is, noem ik mijzelf het oliemannetje”. Tot slot konden professionals ook een schakel zijn tussen verschillende ouderinitiatieven. Het Kenniscentrum Gemengde Scholen organiseerde bijvoorbeeld bijeenkomsten waar alle ouderinitiatieven van een stad bij elkaar konden komen om ervaringen te delen en van elkaar te leren.

Thema 2: De rol van professionals binnen ouderinitiatieven staat onder druk vanwege het ontbreken van vaste financiering

Uit de interviews bleek dat professionals op verschillende manieren gefinancierd worden voor hun werk voor ouderinitiatieven. Bij drie van de gesproken initiatieven vroegen ouders een professional om advies, waarna professionals hun expertise vrijwillig aanboden in de vorm van een adviesgesprek. In vier gevallen was er sprake van een intensievere samenwerking en zorgden professionals zelf voor financiering via de gemeente of de school. Dit zorgt ervoor dat professionals afhankelijk zijn van politieke interesse (waar het gaat om gemeentesubsidies) en bereidheid of mogelijkheid van de school om te investeren in een professional. Dit leidde vaak tot onzekere posities voor professionals:

“Die [de directeur] wilde mij wel betalen hiervoor. Ik ben er een jaar mee bezig geweest, dus heb ongeveer 50.000 euro gerekend. Het eerste jaar was dat als diversiteitsmanager, daarna zou het coach worden en zouden de ouders het moeten gaan trekken voor een vrijwilligersvergoeding. Maar het is moeilijk om iemand te vinden die dat kan. Je moet contacten op de school hebben en gevoeligheden in bepaalde culturen kennen” (expert 4).

Deelvraag 4: Welke bottom-up oplossingen voor onderwijssegregatie zijn er naast ouderinitiatieven?

In de interviews kwam naast ouderinitiatieven een andere methode ter sprake om onderwijssegregatie tegen te gaan zonder dat er sprake is van top-down beleid; volgens drie experts kunnen gemengde scholen ook als magneetschool fungeren en daarmee onderwijssegregatie helpen aanpakken. De experts stelden dat scholen die zich expliciet profileren als een gemengde school waar ruimte is voor diversiteit en intercultureel onderwijs extra aantrekkingskracht op ouders en kinderen kunnen hebben. Gemengde magneetscholen zullen dus vooral ouders aantrekken die er bewust voor kiezen om hun kinderen naar een gemengde school te laten gaan.

Expert 5 stelde dat een magneetschool potentie heeft als oplossing voor onderwijssegregatie omdat het welwillende ouders kan overhalen om naar een gemengde school te gaan: “Je hebt ouders die best welwillend zijn [...] Die willen er best over nadenken om hun kind op een school te zetten om de

school gemengder te maken, maar ze hebben nu vaak die mogelijkheid niet". De drie experts leggen met deze magneetschool-oplossing het initiatief voor het vormen van een gemengde school dus niet bij de ouders, maar bij de school neer. De magneetschool neemt dan de rol van een ouderinitiatief over. Dit heeft volgens hen als voordeel dat er een sterkere basis is om aan de intergroepsrelaties tussen de verschillende groepen op de school te werken, omdat het niet afhankelijk is van vrijwillige inspanningen van ouders, maar vastgelegd is in de missie van de school.

"Ik denk nu eigenlijk dat ouderinitiatieven tot het verleden behoren. Maar dat de basis moet zijn dat je als school ervoor kiest dat je een diverse school wilt zijn [...] en dat moet je dan ook bewaken. Dan moet je een stevige visie hebben en een heel leuke school zijn, zodat ouders daar naartoe willen" (expert 1).

Experts noemden dat gemengde magneetscholen vaak wel subsidie nodig hebben van hun gemeente om professionals in te huren of om aanpassingen te doen die nodig zijn om verschillende groepen ouders te trekken, zoals het verbeteren van de communicatie of het differentiëren van het lesaanbod.

Discussie

De onderzoeksvraag die in deze studie centraal stond is: *'Wat is er nodig om onderwijssegregatie aan te pakken gebaseerd op de ervaringen van ouders en experts met ouderinitiatieven?'*. Het belangrijkste resultaat uit de huidige studie is dat de inzet van ouders volgens respondenten onmisbaar is om verbinding tussen de verschillende groepen leerlingen en ouders op gemengde scholen te creëren en bestendigen. Intergroepsrelaties zijn van belang omdat uit de wetenschappelijke literatuur bleek dat zij een voorwaarde zijn voor het verbeteren van de kansengelijkheid en intergroepsverhoudingen van leerlingen (Agirdag e.a., 2011; Bakker, 2012; Thijs & Verkuyten, 2014). De inzet die ouders tonen om intergroepsrelaties te bestendigen geven ouderinitiatieven een waardevolle meerwaarde tegenover top-down maatregelen, waarbij geen aandacht is voor intergroepsrelaties. De meerwaarde van ouderinitiatieven is dus niet zozeer dat zij helpen gemengde scholen te creëren, maar wanneer eenmaal een gemengde school is gevormd, zijn ouderinitiatieven van groot belang omdat zij intergroepsrelaties helpen bestendigen.

Verder laten de resultaten zien dat ouderinitiatieven niet alleen door ouders worden gedragen, maar net zo goed grote inzet vragen van scholen en gemeenten, wat overeenkomt met bevindingen van Lucassen (2012) en Versteegen (2010). De huidige studie vond daarnaast dat ouderinitiatieven ook hulp van professionals nodig hebben. Dit leidt tot de conclusie dat ouderinitiatieven samenwerking vereisen

tussen scholen, gemeenten, ouders en professionals. Uit de resultaten blijkt dat er twee belangrijke knelpunten spelen in deze samenwerking.

Ten eerste zijn er een aantal drempels voor de inzet van professionals en ouders voor ouderinitiatieven. Professionals zijn voor hun financiering afhankelijk van de bereidheid en mogelijkheid van gemeenten of scholen om hen te betalen. Dit leidt ertoe dat de inzet van professionals onzeker en kwetsbaar is voor wisselende politieke welwillendheid. Tevens laten de resultaten zien dat ouders tijd en geld nodig hebben om ouderinitiatieven uit te kunnen voeren, wat in lijn is met bevindingen van Lucassen (2012), die stelt dat ouderinitiatieven een lange adem en veel tijd vergen en erg gebaat zijn bij subsidies van gemeenten. De resultaten van het huidige onderzoek vullen hierop aan en tonen dat ook professionele vaardigheden op het gebied van interculturele sensitiviteit belangrijk zijn voor ouders bij het uitvoeren van ouderinitiatieven. Wanneer gemeenten kunnen en willen investeren in de aanpak van onderwijssegregatie kan een groot deel van deze drempels uit de weg worden geruimd: professionals kunnen betaald worden en ouders hebben genoeg geld om activiteiten te organiseren. Bijkomend voordeel is dat ook laagopgeleide ouders, die vaak minder middelen tot hun beschikking hebben, zich makkelijker kunnen inzetten voor ouderinitiatieven wanneer de drempels laag zijn.

Ten tweede wordt uit de resultaten duidelijk dat de inzet van scholen essentieel is voor het slagen van ouderinitiatieven, maar dat sommige scholen veel meer verantwoordelijkheid nemen en zich meer aanpassen aan de wensen van ouderinitiatieven dan andere. Deze resultaten komen overeen met bevindingen van Lucassen (2012) en Versteegen (2010). Lucassen (2012) suggereert dat scholen de verantwoordelijkheden voor ouderinitiatieven moeten dragen en geeft tips aan scholen over hoe zij bijvoorbeeld hun communicatie moeten aanpassen. Uit Versteegens onderzoek (2010) op basis van interviews met schooldirecteuren blijkt echter dat scholen benadrukken dat lesgeven hun hoofdtaak is en zij niet altijd de verantwoordelijkheden die bij ouderinitiatieven horen kunnen of willen nemen. De wrijving tussen ouders en scholen is mede te verklaren door te kijken naar de wettelijke verplichtingen van scholen om segregatie te bestrijden. In het artikel 'overleg onderwijsachterstandenbeleid' is vastgelegd dat scholen en gemeenten verplicht zijn 'tenminste jaarlijks overleg [te voeren] over het voorkomen van segregatie en het bevorderen van integratie' (art. 167A Wet op primair onderwijs). Maar naast een jaarlijks overleg zijn er geen concrete afspraken waar ouders of professionals op terug kunnen vallen om scholen ter verantwoording te roepen. Scholen hebben dus grote vrijheid met betrekking tot het tegengaan van segregatie.

Implicaties van de resultaten

Uit de voorgaande knelpunten vloeien twee implicaties voor de wetenschap en politiek. Ten eerste moet desegregatie van het onderwijs niet alleen gezien worden als het vormen van gemengde scholen, maar ook als een proces waarin intergroepsrelaties gecreëerd worden (Agirdag 2011; Bakker, 2012; Thijs & Verkuyten, 2014). Dit betekent niet dat er een keuze nodig is tussen de top-down en bottom-up methode, maar dat de kracht van elke methode moet worden benut. Top-down maatregelen kunnen helpen op grote schaal gemengde scholen te vormen (Bakker, 2012), maar ouderinitiatieven zetten zich in om intergroepsrelaties te bestendigen. Het is daarom van belang dat ook wanneer top-down maatregelen worden gebruikt om gemengde scholen te vormen, ouders, scholen, gemeenten en professionals blijven samenwerken om de verbinding tussen de verschillende groepen op gemengde scholen te creëren. Gemeenten kunnen helpen deze samenwerking te waarborgen door het stimuleren van intergroepsrelaties te formaliseren door geld vrij te maken om rollen die nu door ouders worden opgepakt (deels) in te vullen met professionals. Een voorbeeld uit de praktijk is de professional die als diversiteitsmanager de intergroepsrelaties op een school begeleidt. Niet alleen krijgt het werken aan intergroepsrelaties hierdoor een vastere vorm, maar ook wordt de druk op ouders verminderd, waardoor ouders minder middelen nodig hebben om bij te dragen aan desegregatie.

Ten tweede impliceren de resultaten dat er door de politiek een helder en standvastig besluit genomen moet worden over de vraag of segregatie bestreden moet worden of niet. Uit de resultaten blijkt dat gemeenten belangrijke financiële steun kunnen geven zodat scholen, ouders en professionals hun taken kunnen uitvoeren. Daarbij bleek uit de literatuur dat gemeenten minder aandacht besteden aan desegregatie wanneer het thema van de landelijke politieke agenda verdwijnt (Ledoux e.a., 2013). Wanneer door de politiek een helder standpunt wordt ingenomen, kunnen ouders en professionals rekenen op de steun van hun gemeenten. Bovendien kunnen gemeenten verantwoordelijk gehouden worden wanneer hun woon- of aanmeldbeleid niet in lijn is met de aanpak van segregatie. Heldere afspraken vanuit de landelijke overheid zouden ook kunnen bijdragen aan meer duidelijkheid wat betreft de verantwoordelijkheid van scholen, maar zoals bleek uit de literatuur wordt in Nederland veel gehecht aan de vrijheid van scholen en is deze zelfs vastgelegd in de grondwet (artikel 23) (Boterman, 2019; Versteegen, 2010). De vraag is in hoeverre het wenselijk is scholen strikte taken op te leggen in de bestrijding van segregatie. Een mogelijke oplossing die in de interviews naar voren kwam, is bijvoorbeeld leerkrachten en schooldirecteuren trainen in interculturele vaardigheden, zodat zij beter in staat zijn om te gaan met de diversiteit op hun school, wat een positief effect kan hebben op het ontstaan van

intergroepsrelaties tussen leerlingen (Agirdag e.a., 2011; Hornstra e.a., 2011). Op deze manier behoudt schoolpersoneel zelf de keuze hoe zij de geleerde vaardigheden toepassen binnen hun school.

Mogelijke oplossing: gemengde magneetscholen

Uit de vierde deelvraag komt een andere bottom-up oplossing voor onderwijssegregatie naar voren: de magneetschool-oplossing die geopperd werd door experts. Deze gemengde magneetscholen kiezen bewust voor een diverse samenstelling en streven ernaar ouders aan te trekken die graag naar een gemengde school willen. Uit de resultaten blijkt dat deze magneetscholen de knelpunten in de samenwerking rond het uitvoeren van ouderinitiatieven ondervangen. Ze nemen namelijk de drempels voor de inzet van ouders en professionals weg, omdat scholen zelf de benodigde middelen verzorgen. Daarbij zorgen deze scholen voor de aanpassingen en voorzieningen die nodig zijn op een gemengde school. Hierbij moet opgemerkt worden dat een gemengde magneetschool vaak wel financiële hulp nodig heeft van de gemeente om dit mogelijk te maken. Tot nu toe is er in Nederland, voor zover ik weet, nog geen onderzoek gedaan naar gemengde magneetscholen, waardoor moeilijk te duiden is wat de voor- en nadelen zijn van deze oplossing. Ten eerste is onduidelijk wat de winst van een magneetschool precies is wanneer omliggende scholen gesegregeerd blijven. Ten tweede zullen deze magneetscholen vooral ouders en leerlingen aantrekken met een positieve houding tegenover diversiteit, waardoor de invloed van magneetscholen op de intergroepsverhoudingen van hun leerlingen wellicht kleiner is. Bovendien zou dit kunnen betekenen dat gemengde magneetscholen etnisch-cultureel en sociaal-economisch divers worden, maar juist eenstemmiger wat betreft politieke kleur. Men kan zich afvragen of een gemengde magneetschool niet zozeer een afspiegeling wordt van de wijk of samenleving, maar juist een nieuwe bubbel wordt. Onderzoek zal moeten uitwijzen in hoeverre dat het geval is.

Limitaties van het huidige onderzoek

Het huidige onderzoek kent een aantal limitaties. Ten eerste is in deze studie besloten te focussen op het perspectief van ouders. Het perspectief van scholen is hierdoor zeer beperkt vertegenwoordigd (door één schooldirecteur) en het perspectief van gemeenten is niet aan bod gekomen. Dit kan met name invloed hebben gehad op de resultaten van de derde deelvraag, waar de samenwerking met scholen en gemeenten werd onderzocht. De studies van Versteegen (2010) en Ledoux e.a. (2013) bieden inzicht in de perspectieven van respectievelijk scholen en gemeenten ten opzichte van onderwijssegregatie.

Ten tweede vond het merendeel van de besproken ouderinitiatieven plaats in één stad. Hierdoor reflecteren de resultaten voornamelijk de situatie aldaar en zijn zaken die speelden in andere steden wellicht onderbelicht gebleven. Op basis van de interviews met respondenten uit andere steden is daar echter geen aanleiding voor gevonden.

Ten derde is dit onderzoek een beperkte kwalitatieve studie, waardoor de ervaringen van slechts een paar ouders zijn meegenomen. Daartegenover staat dat vier experts ervaringen hadden met meerdere ouderinitiatieven, waardoor zij een inschatting konden maken van de universaliteit van de kwesties die aanbod kwamen. Voor een vollediger beeld van de landelijke situatie is onderzoek nodig onder een grotere groep mensen, bijvoorbeeld door middel van een vragenlijst.

Ondanks deze limitaties biedt het huidige onderzoek waardevolle inzichten in wat er nodig is om onderwijssegregatie aan te pakken. Deze studie vult aan op de onderzoeken van Versteegen (2010) en Lucassen (2012) door ouderinitiatieven als bottom-up methode te vergelijken met top-down maatregelen, waardoor voor het eerst de meerwaarde van ouderinitiatieven duidelijk werd: ouders zetten zich actief in om intergroepsrelaties tussen leerlingen en ouders op scholen te bestendigen. Bovendien is in de huidige studie de rol van professionals voor het eerst meegenomen in onderzoek naar ouderinitiatieven. Samen zorgen deze bijdragen voor een beter begrip van wat er nodig is om onderwijssegregatie in Nederland tegen te gaan.

Suggesties voor vervolgonderzoek

Uit deze studie volgen een aantal suggesties voor vervolgonderzoek. Om te beginnen is onderzoek naar scholen met succesvolle ouderinitiatieven nodig om te duiden of de kanselijkheid en intergroepsverhoudingen daadwerkelijk verbeteren als ouders zich daar inzetten voor het stimuleren van intergroepsrelaties, zoals de literatuur suggereert (Agirdag e.a., 2011; Bakker, 2012; Hornstra e.a., 2011; Thijs & Verkuyten, 2014). Om dit te kunnen bepalen zouden de intergroepsverhoudingen en leerprestaties van leerlingen op twee gemengde scholen (een zonder en een met ouderinitiatief) over een langere tijd gemeten moeten worden.

Daarnaast blijkt uit de huidige studie dat meer duidelijkheid over de verantwoordelijkheid van scholen wenselijk is, maar meer onderzoek is nodig om te bepalen in welke vorm deze duidelijkheid het beste gegeven kan worden. Uit het huidige onderzoek wordt niet duidelijk in hoeverre scholen en gemeenten bereid zijn verplichtingen te stellen aan de taken van scholen in de strijd tegen onderwijssegregatie. Hiervoor is een inventarisatie nodig van de mogelijkheden, perspectieven en belangen van scholen, gemeenten en de landelijke overheid.

Tot slot is zoals besproken vrijwel niets bekend over gemengde magneetscholen als oplossing voor onderwijssegregatie. Het is met name van belang dat onderzocht wordt wat de invloed is van gemengde magneetscholen op de samenstelling van scholen in de omgeving. Dit kan bijvoorbeeld door de samenstelling van omliggende scholen te meten voordat een gemengde magneetschool start, en de veranderingen in de schoolpopulaties gedurende een aantal jaar te onderzoeken.

Conclusie

De belangrijkste conclusie van deze studie is dat ouders van ouderinitiatieven een belangrijke rol spelen in het creëren van intergroepsrelaties op gemengde scholen. Dit is van belang omdat intergroepsrelaties volgens de literatuur een voorwaarde zijn voor het verbeteren van de kansengelijkheid en intergroepsverhoudingen van leerlingen. De implicatie van deze bevinding is dat top-down maatregelen niet op zichzelf kunnen staan, maar dat zij gecombineerd moeten worden met ouderinitiatieven. Voor de uitvoer van ouderinitiatieven is een samenwerking vereist tussen scholen, gemeenten, professionals en ouders. In deze samenwerking werden twee belangrijke knelpunten geïdentificeerd: onduidelijkheid over de taak van scholen en een gebrek aan (financiële) steun van gemeenten. De landelijke overheid zou deze twee zaken een duw in de goede richting kunnen geven door een standvastig besluit te nemen over de aanpak van onderwijssegregatie. Om te bepalen hoe deze beslissingen eruit moeten zien is eerst meer onderzoek nodig, gezien de vrijheid van gemeenten en met name scholen in het geding kunnen komen. Pas wanneer alle partijen hun belangen weten te verenigen zal een effectieve en gefundeerde aanpak van onderwijssegregatie mogelijk zijn. Hier is wel haast bij geboden, want de kansongelijkheid en negatieve intergroepsverhoudingen stijgen nog steeds elk jaar.

Literatuur

- Agirdag, O., Demanet, J., van Houtte, M., & van Avermaet, P. (2011). Ethnic school composition and peer victimization: A focus on the interethnic school climate. *International Journal of Intercultural Relations*, 35, 465–473. doi:10.1016/j.ijintrel.2010.09.009
- Allport, G.W. (1954). *The Nature of Prejudice*. Cambridge, MA: Perseus Books.
- Bakker J. (2012) *Cultureel-etnische segregatie in het onderwijs: achtergronden, oorzaken en waarom te bestrijden?* Landelijk Kenniscentrum Gemengde Scholen.

- Beelman, A., & Heinemann, K. S. (2012). Preventing prejudice and improving intergroup attitudes: A meta-analysis of child and adolescent training programs. *Journal of Applied Developmental Psychology*, 35, 10-24.
- Beers, van L., Klinger, van M. (2020). Direct en indirect contact : Hoe persoonlijk contact en mediacontact hun weerslag hebben op houdingen ten opzichte van verschillende migrantengroepen', *Mens en maatschappij*, 95, 83-111 doi: [10.5117/MEM2020.2.002.VANB](https://doi.org/10.5117/MEM2020.2.002.VANB)
- Bolwijn, M. (september 2009). 'Gemengde school vergt onderhoud'. *Volkskrant*.
<https://www.volkskrant.nl/nieuws-achtergrond/gemengde-school-vergt-onderhoud~b08796a7/>
(Bezocht op: 10-07-20).
- Boterman, W. & De Wolf, I.F. (2018). Woonsegregatie bepaalt in grote mate schoolsegregatie. *Economisch Statistische Berichten*, 4768, 536-539. Doi: onbekend
- Boterman, W. R. (2019). The role of geography in school segregation in the free parental choice context of Dutch cities. *Urban Studies*, 56(15), 3074–3094. <https://doi.org/10.1177/0042098019832201>
- Braun V., Clarke V. (2006). Using thematic analysis in psychology, *Qualitative Research in Psychology*, 3:2, 77-101, doi: [10.1191/1478088706qp063oa](https://doi.org/10.1191/1478088706qp063oa)
- Burgess, S., Wilson, D., en Lupton, R. (2005). Parallel lives? Ethnic segregation in schools and neighbourhoods. *Urban studies*, 42, 1027-1056.
- Catarci, M. (2014). Intercultural education in the European context: key remarks from a comparative study. *Intercultural Education*, 25, 95-104.
doi:<http://dx.doi.org/10.1080/14675986.2014.886820>
- Crul, M. (2015). Is education the pathway to success? A comparison of second generation Turkish professionals in Sweden, France, Germany and the Netherlands. *European Journal of Education*, 50, 325-339. doi:<http://dx.doi.org/10.1111/ejed.12133>
- Driessen, G. (2007). 'Peer group' effecten op onderwijsprestaties. Een internationaal review van effecten, verklaringen en theoretische en methodologische aspecten. Nijmegen: ITS – Radboud Universiteit Nijmegen.
- Dronkers, J. (2010). Positieve maar ook negatieve effecten van etnische diversiteit in scholen op onderwijsprestaties? Een empirische toets met internationale PISA-data. Maastricht: Maastricht University.

- Gelder, van L. (mei 2018). 'De Valentijnschool gemengder maken is niet gelukt'. *Parool*.
<https://www.parool.nl/nieuws/de-valentijnschool-gemengder-maken-is-niet-gelukt~b48031f8/>
 (Bezocht op 10-07-20).
- Hornstra, L., Bergh, van den L., & Denessen, E. (2011). Impliciete metingen van groepsstereotiepe houdingen van leraren. *Pedagogische Studiën*, 88, 354-366.
- Huijnk, W., & Dagevos, J. (2012). *Dichter bij elkaar?* Den Haag: Sociaal en Cultureel Planbureau.
- Jongejan, D., & Thijs, J. T. (2010). 'Prima maar niet voor mijn kind': Opleidingsniveau en houding ten aanzien van zwarte scholen onder autochtone Nederlandse ouders. *Migrantenstudies*, 1, 2-20.
- Kahlenberg, R. (2011). Combating school segregation in the United States. In J. Bakker, E. Denessen, D. Peters, & G. Walraven (Eds.), *International perspectives on countering school segregation* (13-31). Antwerp/Apeldoorn: Garant.
- Ladd, H.F., E.B. Fiske en N. Ruijs. (2009). Parental choice in the Netherlands: growing concerns about segregation. Geraadpleegd op: ncspe.tc.columbia.edu.
- Ledoux G., Felix C. en Elshof D. (2013). Bestrijding van onderwijssegregatie in gemeenten. Verkenning van lokaal beleid anno 2013. Kohnstamm Instituut.
- Lucassen, P. (2012). *Gemengd naar school: ouderinitiatieven*. Kenniscentrum gemengde scholen,
<http://www.gemengdescholen.nl/content/pdfs/Ouderinitiatieven.pdf>
- Ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap, Onderwijsinspectie. (2018). Technisch rapportage onderwijskansen en segregatie. De staat van het onderwijs 2016/2017.
<https://www.onderwijsinspectie.nl/>
- Ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap, Onderwijsinspectie. (2019). Rapport De Staat van het Onderwijs 2019. Onderwijsverslag over 2017/2018. <https://www.onderwijsinspectie.nl/>
- Rotterberg, F. (director). *Terug naar de Akbarstraat*. NTR.
https://www.npostart.nl/terug-naar-de-akbarstraat/VPWON_1309261 (Bezocht: 10-07-20).
- Pettigrew, T. F. (2009). Probing the complexity of intergroup prejudice. *International Journal of Psychology*, 44, 40-42.
- Pettigrew, T. F., & Tropp, L. R. (2006). A meta-analytic test of intergroup contact theory. *Journal of Personality and Social Psychology*, 90, 751–783. <https://doi.org/10.1037/0022-3514.90.5.751>
- Stark, T. H. (2011). *Integration in schools: A process perspective on students' interethnic attitudes and interpersonal relationships*. Groningen: Rijksuniversiteit Groningen.
- Thijs, J. & Verkuyten, M. (2014). School ethnic diversity and students' interethnic relations. *British Journal of Educational Psychology*, 84, 1–21. Doi:10.1111/bjep.12032

- Tropp, L. R., & Prenevost, M. A. (2008). The role of intergroup contact in predicting children's interethnic attitudes: Evidence from meta-analytic and field studies. In S. R. Levy & M. Killen (Eds.), *Intergroup attitudes and relations in childhood through adulthood* (236–248). New York, NY: Oxford University Press.
- Vedder, P. (2006). Black and white schools in the Netherlands. *European Education*, 38, 36-49.
doi:<http://dx.doi.org/10.2753/EUE1056-493438020>
- Versteegen, J. (2010) *Ouders en onderwijssegregatie: hebben ouders de sleutel?* (Afstudeerscriptie Universiteit Utrecht).
- Vervoort, M., Scholte R., & Scheepers, P. (2011). Ethnic composition of school classes, majority-minority friendships, and adolescents' intergroup attitudes in the Netherlands. *Journal of Adolescence*, 34, 257-267.
- Walraven, G. & Haest, M. (2007). *Segregatie in het basisonderwijs tegengaan? Perspectiefrijke initiatieven van onderop, overzicht en handreiking*. Landelijk Kenniscentrum Gemengde Scholen.
- Walraven, G., Lucassen, P., Onstenk, J., Peters, J. (2019). *Quick scan toelatingsbeleid funderend onderwijs*. Landelijk Kenniscentrum Gemengde Scholen.
- Wet op primair onderwijs (1981, 2 juli). Geraadpleegd van <https://wetten.overheid.nl/BWBR0003420>
- Winter, de M. (2012). *Socialization and Civil Society. How Parents, Teachers and Others Could Foster a Democratic Way of Life*. Rotterdam: Sense.
- Winter, de M. (2017, February 6). *De stadsschool: een remedie tegen segregatie*. De Volkskrant.
<https://www.volkskrant.nl/>

Bijlage 1

Beste X,

Het Kennisplatform Integratie en Samenleving (KIS) doet onderzoek naar ouderinitiatieven. We spreken van een ouderinitiatief wanneer ouders zich inzetten om hun kinderen te laten opgroeien in een cultureel diverse omgeving. Bijvoorbeeld door de leerlingenpopulatie op een school gemengder te maken door hun kinderen bijvoorbeeld gezamenlijk aan te melden bij een school met veel kinderen die een andere achtergrond hebben.

Centrale vragen in ons onderzoek zijn:

- Waarom kiezen ouders ervoor de verbinding te zoeken voor hun kinderen?
- Op welke manier hebben ze dat gedaan?
- Wat zijn hun ervaringen daarbij?

· Wat voor lering is daaruit te trekken, ook voor andere initiatieven in de toekomst?

Voor ons zijn uw perspectief en uw ervaringen dus erg waardevol. Daarom wil ik u vragen of wij u mogen interviewen voor ons onderzoek. Dit zal online zijn via microsoft Teams bijvoorbeeld, zal plaatsvinden op een moment dat voor u uitkomt en zal ongeveer een uurtje duren. U zou ons er erg mee helpen.

Bij voorbaat dank voor uw reactie.